

4. Сіднев С.П., Шарапов О.Д. Математичні методи підвищення якості управлінських рішень: підручник. К.: ІЗМН, 1997. 236 с.
5. Фединець Н.І. Методичні аспекти аналізу управлінських ситуацій. Збірник науково-технічних праць. Національний лісотехнічний університет України. С. 256–261
6. Поспелов О.В., Радченко Н.А. Теоретичні засади економічного розвитку регіону на основі оптимізації управління трудовим потенціалом. Економіка та держава. 2011. № 4. С. 34–35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2011_4_11.
7. Фахтудинов Р.А. Управленческие решения. М.: ИНФРА-М, 2006. 446 с.
8. Глухов В.В. Менеджмент. СПб.: Питер, 2007. 608 с.
9. Пономаренко В.С., Тидід О.М., Кизим М.О. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи: монографія. Х.: ІНЖЕК, 2003. 328 с.
10. Вітлінський В.В., Шарапов О.Д. Теорія інтелектуальних систем прийняття рішень. Моделювання та інформаційні системи в економіці. 2008. Вип. 78. С. 58–70.

УДК 330.15:658.5

Манзій О.П.,
кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри підприємництва, торгівлі
та біржової діяльності,
Уманський національний університет садівництва

ПОНЯТТЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

Манзій О.П. Поняття ресурсного потенціалу як економічної категорії. У статті на основі логічних узагальнень обґрунтовано визначення терміну «ресурсний потенціал», ураховуючи специфіку та класифікації ресурсного потенціалу аграрних підприємств та диференціювання його за походженням, а саме: природного, людського, економічного, інформаційного та соціального. Визначено, що ресурсний потенціал аграрних підприємств включає основні види ресурсів: трудові, природні, матеріальні, фінансові та інформаційні. Він є об'єктивною умовою здійснення виробництва і відображає витратний бік виробничого процесу. Обґрунтовано, що ресурсний потенціал аграрних підприємств характеризується кількістю, якістю та структурою ресурсів, а незбалансованість кількісних та якісних характеристик викликає зниження їхнього виробничого та економічного потенціалу.

Ключові слова: потенціал, ресурсний потенціал, матеріальні ресурси, нематеріальні ресурси, фінансові ресурси, трудові ресурси, інформаційні ресурси, інноваційні ресурси, структура, можливості.

Манзій О.П. Понятия ресурсного потенциала как экономической категории. В статье на основе логических обобщений обосновано определение понятия «ресурсный потенциал», учитывая специфику и классификации ресурсного потенциала аграрных предприятий и дифференцирования его по происхождению, а именно: природного, человеческого, экономического, информационного и социального. Определено, что ресурсный потенциал аграрных предприятий включает основные виды ресурсов: трудовые, естественные, материальные, финансовые и информационные. Он является объективным условием осуществления производства и отображает расходную сторону производственного процесса. Обосновано, что ресурсный потенциал аграрных предприятий характеризуется количеством, качеством и структурой ресурсов, а несбалансированность количественных и качественных характеристик вызывает снижение их производственного и экономического потенциала.

Ключевые слова: потенциал, ресурсный потенциал, материальные ресурсы, нематериальные ресурсы, финансовые ресурсы, трудовые ресурсы, информационные ресурсы, инновационные ресурсы, структура, возможности.

Manzi O.P. The concept of resource potential as an economic category. In the article, based on logical generalizations, the definition of the term “resource potential” is grounded, taking into account the specifics and classifications of the resource potential of agrarian enterprises and their differentiation by origin, namely: natural, human, economic, informational and social. It is determined that the resource potential of agrarian enterprises includes the main types of resources: labor, natural, material, financial and informational. It is an objective condition for the production and reflects the cost side of the production process. It is substantiated that resource potential of agrarian enterprises is characterized by quantity, quality and structure of resources, and imbalance of quantitative and qualitative characteristics causes decrease of their productive and economic potential.

Key words: potential, resource potential, material resources, intangible resources, financial resources, labor resources, information resources, innovative resources, structure, opportunities.

Постановка проблеми. Протиріччя в розвитку сучасної України полягає у тому, що, маючи багаті природні та людські ресурси, вона ще не досягла такого ступеня розвитку, який би забезпечив високі стандарти якості життя і достатні умови для національної безпеки.

Сьогодні забезпечення ефективного розвитку вітчизняного аграрного сектору та виробництва високоякісної конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції потребує внесення змін, насамперед щодо організації використання ресурсного потенціалу, забезпечення впровадження інноваційних та ресурсозберігаючих технологій виробництва продукції тощо.

Здійснення підприємствами господарської діяльності на засадах ринкової економіки, насамперед, потребує прийняття ефективних управлінських рішень щодо виду та обсягів виробництва, вдалого вибору цільових ринків збуту продукції, забезпечення прибутковості підприємства та сталих позитивних фінансово-економічних показників діяльності, що загалом є можливим на основі ефективного використання усіх ресурсів підприємства. Сьогодні процес управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств потребує ґрунтовних досліджень у контексті подальшої оптимізації, адже в умовах обмеженості певних видів ресурсів необхідно забезпечити їх раціональне та збалансоване використання.

В економічній літературі у визначенні поняття «потенціал» поки що зустрічаються значні розходження. Цей термін походить від латинського *potentia* й означає «поужність, сила». У Великому економічному словнику [1, с. 260] потенціал визначається як економічна категорія, що характеризує наявні можливості, ресурси, запаси, засоби, які можуть бути використані для досягнення, здійснення будь-чого. Найбільш поширеним та обґрунтованим є визначення поняття «потенціал» як сукупності можливостей зміни предмету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку ресурсного потенціалу аграрної сфери економіки активно вивчалися вченими-економістами у 80-ті роки минулого століття, серед них: В.Г. Андрійчук, І.І. Лукінов, О.М. Онищенко, Б.Й. Пасхавер, В.Ю. Протасов, В.О. Свободін, С.С. Сергеев, В.Й. Шиян, Е. Юзефович та ін. На жаль, у 90-ті роки ХХ ст. цим питанням майже не приділялося уваги.

Останнім часом відбулося значне пожвавлення наукових досліджень у цій сфері, що є позитивним явищем. Найвагоміший внесок у розгляд цих питань зроблено В.Я. Амбросовим, В.Л. Анічіним, Ю.В. Василенком, М.В. Гладієм, С.В. Додоновим, О.Ю. Єрмаковим, Ф.В. Зинов'євим, Ф. Іванютою, О.В. Коваленком, Н.С. Краснокутською, І.О. Крюковою, М.Я. Мойсою, О.В. Олійником, В.В. Россохою, П.Т. Саблуком, В.П. Славовим, А.М. Стемальщук, В.М. Трегубчуком, Л.І. Уланчуком та деякими іншими науковцями. Проте далеко не всі проблеми є до кінця дослідженими і узгодженими.

Формулювання цілей статті. Метою статті є вивчення та обґрунтування теоретичних основ формування ресурсного потенціалу та узагальнення сутності, складників та значення ресурсного потенціалу у забезпеченні сталого та ефективного розвитку виробництва.

Виклад основного матеріалу. Для формування стратегії розвитку ресурсного потенціалу підприємства необхідно здійснити його ґрунтовне дослідження.

Трактування поняття «ресурсний потенціал підприємства» охоплює широке коло питань починаючи від вузького його розуміння як обсягу виробництва за господарський рік до загальних категорій на кшталт «соціально-економічна система» [2, с. 6].

Застосування категорії ресурсного потенціалу було розпочато в 70–80-ті роки минулого століття. У той час переважали два підходи до тлумачення ресурсного потенціалу:

- як сукупності ресурсів без урахування їх взаємозв'язку та участі у виробничому процесі. Його прихильниками, зокрема, є І.І. Лукінов, М. Онищенко, Б.Й. Пасхавер [3], Д.А. Черніков [4] та ін.;

- як сукупності ресурсів, здатних виробляти визначену кількість матеріальних благ. До його прихильників належить насамперед В.І. Свободін [5, с. 6].

Необхідно зауважити, що єдиної точки зору щодо тлумачення категорії «ресурсний потенціал» в економічній літературі поки що немає. Скажімо, Л. Анічін [6] і Ю.В. Василенко [7] під аграрним ресурсним потенціалом розуміють сукупність певним чином збалансованих трудових, земельних і матеріальних ресурсів, призначених для виробництва сільгосппродукції.

С.В. Додонов [8] як складники ресурсного потенціалу пропонує брати землю, основні засоби та персонал, вартісна оцінка яких становить загальний ресурсний потенціал господарства чи регіону. Крім того, до складу ресурсного потенціалу він включає й капітальні інвестиції, пов'язані з вкладеннями в основні засоби виробництва. Водночас учений виступає за неприйнятність включення до складу ресурсного потенціалу підприємства вартості його оборотних засобів. Але, на нашу думку, виключення зі складу ресурсів підприємства його оборотних засобів є невинуватим, оскільки без них здійснення ефективної діяльності підприємства практично неможливо.

На думку М.Я. Мойси [9], ресурсний потенціал – це сукупність земельних, матеріальних, трудових, фінансових ресурсів та економічного інтересу, які є об'єктивно необхідними передумовами здійснення аграрного виробництва.

За визначенням М.В. Гладія [10, с. 97], ресурсний потенціал являє собою сукупну, інтегральну продуктивність промислових і природних засобів виробництва, а також трудових ресурсів, які відображаються показниками виходу валової і товарної продукції на одиницю земельної площі. І саме складники ресурсного потенціалу кожного окремого регіону створюють його територіально-компонентну структуру.

В.Ф. Іванюта [11] ресурсний потенціал АПК трактує як сукупність таких його видів: природно-земельного, біологічного, трудового, виробничого та фінансового. На думку Н.С. Краснокутської [12, с. 14–15], ресурсний потенціал підприємства повинен включати такі складники: технічні, кадрові, фінансові, організаційні, технологічні, просторові, інформаційні та ділову репутацію.

На думку Г.М. Підлісецького та М.І. Толкача [13, с. 145], до ресурсного потенціалу належить сукупність взаємозв'язаних ресурсів, зокрема земельних, матеріально-технічних, трудових, фінансових. Економічний зміст ресурсного потенціалу В.П. Славов і О.В. Коваленко [14] визначають як комплексну категорію, яка є основою матеріального відтворення в

гармонійному поєднанні з продуктивними силами і виробничими відносинами, що збалансовує кількісні (технологічні) та якісні співвідношення ресурсів і тим самим визначає як саму технологію виробництва, так і параметри (розміри) організаційно-правової форми господарювання.

Дослідження свідчать, що ресурсний потенціал – економічна категорія, що поєднує в єдине ціле всі елементи виробничих ресурсів підприємства (району або іншого регіону) і відображає можливості даного об’єкту у випуску продукції та деяких інших питаннях [15, с. 290].

Отже, ресурсний потенціал будь-якого формування – дуже складна економічна категорія, яка містить досить багато складників.

Таким чином, ресурсний потенціал підприємства являє собою сукупність наявних на підприємстві ресурсів (фінансових, матеріальних, нематеріальних, трудових та ін.), а також здатність працівників щодо їх ефективного використання для досягнення мети підприємства, а також поточних та стратегічних планів. Загалом ресурсний потенціал підприємства можна представити такими основними критеріями, як:

- оцінка реальних можливостей підприємства у конкретній сфері діяльності (у тому числі й нереалізованих можливостей);
- наявний обсяг ресурсів для використання у процесі виробництва, у тому числі залучених;
- здатність персоналу щодо використання наявних ресурсів та вміння раціонально їх використовувати;
- чинна організаційно-правова форма господарювання та організаційна структура підприємства [16, с. 84–87].

Досліджено, що в науковій літературі мають місце розбіжності щодо структури ресурсного потенціалу підприємства, де виокремлено базові, зокрема: матеріальні; нематеріальні; фінансові; трудові; інформаційні; інноваційні, а також управлінський ресурс (потенціал), що забезпечує раціональне використання усіх ресурсів підприємства (рис. 1).

Під матеріальними ресурсами слід розуміти ресурси підприємства, представлені у натурально-речовій

формі, які використовуються у господарській (виробничій) діяльності підприємства. До їх складу належать основні фонди, частина обігових фондів. Основні фонди – наявні на підприємстві матеріально-речові цінності, які використовуються як засоби праці. Отже, визначена нами частина обігових фондів є невід’ємним складником матеріальних ресурсів та включає: малоцінні і швидкозношувані предмети, паливно-мастильні матеріали, пакувальні матеріали, електроенергію, тощо.

Нематеріальні ресурси – це об’єкти промислової власності, інтелектуальної власності, які є ефективними протягом тривалого періоду часу: гудвіл, база даних, база знань, ноу-хау, патенти, винаходи та ін.

До складу трудових ресурсів підприємства належить сукупність зайнятих працівників за основною або допоміжною діяльністю. Трудовий потенціал займає важливе місце на підприємстві, оскільки забезпечує приведення в дію інших наявних ресурсів на підприємстві та їхніх складників. Трудові ресурси на підприємстві можуть розглядатися як із кількісного, так і з якісного підходу, що створює умови для оцінки наявного кадрового потенціалу у вартісній категорії, що сьогодні особливо актуально для власників підприємств. За таких умов можливо отримати об’єктивну інформацію щодо наявного рівня ефективності (здібностей) працівників та здійснити розрахунок необхідних витрат на їх залучення, навчання, перекваліфікацію тощо [17, с. 68].

Фінансові ресурси підприємства – це сукупність грошових коштів та надходжень, якими розпоряджаються на підприємстві для забезпечення виконання фінансових зобов’язань, а також для фінансування розширеного відтворення процесів виробництва та мотивування працівників. Фінансові ресурси є вихідним видом ресурсів для забезпечення безперервного процесу виробництва. Важливо зауважити, що в умовах ринкової економіки функціонування підприємства може бути обмеженим через відсутність достатньої кількості фінансових ресурсів, навіть за умови наявності основних фондів та трудових ресурсів.

В умовах динамічного розвитку ринку інновацій особливо увагу необхідно приділяти дослідженням інноваційних ресурсів підприємства. Згідно з результатами Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова, інноваційний потенціал підприємства необхідно досліджувати за такими критеріями, як: забезпеченість підприємства трудовими ресурсами; показники освіченості персоналу підприємства (вища освіта, відповідна кваліфікація тощо); фінансові можливості щодо розвитку наукової діяльності, науково-технічної діяльності та інноваційної діяльності; наявна кількість на підприємстві наукових та науково-технічних робіт, їхня структура; патентна діяльність, її масштаби; показники підприємства щодо інноваційної активності; показники щодо здійснення виробництва інноваційної продукції в динаміці; питома вага інноваційної продукції у загальних обсягах виробництва [18, с. 104].

Отже, під інноваційними ресурсами підприємства розуміють можливості використання ресурсів та можливостей підприємства на інноваційних засадах. З іншого боку,

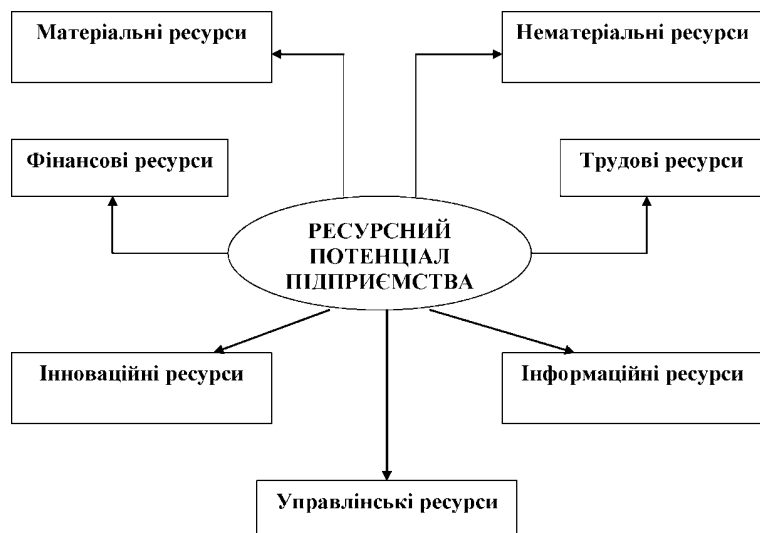

Рис. 1. Структура ресурсного потенціалу підприємства

Джерело: сформовано автором на основі проведених досліджень

інноваційні ресурси розглядають як сприйняття на підприємстві нових ідей, готовність до критики, перспективні погляди і бачення, наявність інтелекту, цілеспрямованість, наполегливість тощо [18, с. 103].

Інформаційні ресурси певною мірою доцільно вважати важливим елементом виробництва та невід'ємним складником ресурсного потенціалу підприємства. В умовах організації та реалізації процесу виробництва інформація набуває ознак товару та характеризується такими особливостями: відсутністю її втрат у процесі використання; можливим максимальним розширенням меж та обсягу її споживання (отримання, опрацювання, прийняття рішення); значною ресурсозберігаючою здатністю.

Особливо важливу роль у злагодженій та ефективній діяльності підприємства відіграють управлінські ресурси, або управлінський потенціал, адже саме від своєчасного прийняття ефективних рішень керівника залежать кінцеві результати діяльності підприємства. Слід також зауважити, що даний ресурс як і всі інші види, є кількісно та якісно обмежений.

Висновки. Аналіз різних підходів до тлумачення терміну «потенціал» дає можливість зробити висновок про схожість та повторення їхнього змісту. Тобто якщо розглядати потенціал як засоби чи запаси для реалізації певної мети, то, власне, це й є ті самі ресурси, що необхідні для забезпечення функціонування окремого підприємства.

Ресурсний потенціал підприємства можна трактувати як властивість його наявних ресурсів забез-

печити очікуваний результат підприємницької діяльності внаслідок їх використання, орієнтуючись при цьому на умови динамічного зовнішнього середовища та адаптацію до нього через застосування відповідних засобів впливу.

А отже, чіткого і загально визнаного визначення сутності та складників ресурсного потенціалу в економічній літературі поки що немає.

Вивчивши наведені вище та деякі інші визначення ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства, дійшли висновку, що він являє собою сукупність усіх ресурсів (як природних, так і трудових та промислових), необхідних йому для забезпечення ефективної діяльності.

Таким чином, оцінка ефективності використання певних видів ресурсів проявляється на основі співставлення отриманих корисних результатів та понесених витрат на їх отримання. Отже, ефективне та раціональне використання ресурсного потенціалу забезпечує отримання підприємством економічного, екологічного та соціального ефектів.

Формування достатнього економічного потенціалу є метою кожного підприємства й передумовою його успішної, ефективної діяльності, основою стійкого розвитку та максимально результативного функціонування. При цьому варто враховувати профіль діяльності господарюючих суб'єктів. Отже, наявний ресурсний потенціал підприємства демонструє потенційні можливості підприємства у різних напрямках та сферах його господарської діяльності.

Список використаних джерел:

1. Большой экономический словарь / авт. и сост. А.Б. Борисов; 2-е изд., перераб. и доп. М.: Книжный мир, 2005. 860 с.
2. Клоцвог Ф.Н., Кушникова И.А. Макроэкономическая оценка ресурсного потенциала российских регионов. Проблемы прогнозирования. 1998. № 2. С. 23–24.
3. Аграрный потенциал: исчисление и использование / А. Лукинов, А. Онищенко, Б. Пасхавер. Вопросы экономики. 1988. № 1. С. 12–21.
4. Черников Д. Эффективность использования производственного потенциала и конечные народнохозяйственные результаты. Экономические науки. 1981. № 10. С. 45–47.
5. Свободин В.А. Определение производственного потенциала сельскохозяйственного предприятия. Международный сельскохозяйственный журнал. 1987. № 3. С. 80.
6. Аничин В.Л. Измерение производственных возможностей сельскохозяйственных предприятий; Харьковский государственный аграрный университет им. В.В. Докучаева. Х., 1995. 113 с.
7. Василенко Ю.В. Производственный потенциал сельскохозяйственных предприятий. М.: Агропромиздат, 1989. 152 с.
8. Додонов С.В. Влияние потенциала на эффективность сельскохозяйственного производства. Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2004. № 2. Т. 2. С. 121–127.
9. Мойса М.Я. Ресурсний потенціал аграрних підприємств та економічний механізм його раціонального використання. Економіка АПК. 2004. № 2. С. 38–43.
10. Гладій М.В. Використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрного сектора економіки України (питання теорії, методології і практики): монографія. Львів: ІРД НАН України, 1998. 294 с.
11. Іванюта В.Ф. Природний потенціал агропромислового комплексу: регіональний аспект. Агроінком. 2007. № 9–10. С. 45–48.
12. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посіб. К., 2005. 352 с.
13. Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період: матеріали Десятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників (Київ, 10–11 квітня 2008 р.) / редкол. П.Т. Саблук та ін. К.: ННЦ ІАЕ, 2008. 618 с.
14. Славов В.П., Коваленко О.В. Ресурсозбереження як важливий чинник розвитку виробничих систем. Агроінком. 2007. № 7–8. С. 52–57.
15. Червен І.І., Червен Э.В. Экономика АПК: вопросы и ответы. Кишинев: Катря Молдавьянскэ, 1990. 491 с.
16. Геєць В.М. Перехідна економіка. К.: Вища школа, 2003. 591 с.
17. Бауліна Т.В. Кадровий потенціал як головний фактор управління змінами на підприємстві. Економіка і управління. 2008. № 1. С. 67–71.
18. Головатюк В.М., Соловйов П. Вимірювання інноваційного потенціалу в контексті формування стратегії розвитку підприємства. Механізм регулювання економіки. 2009. № 1. С. 102–111.